

werd al op 19 juni 1891 uiterst lovend besproken in een periodiek.³¹ In wiens opdracht beide vertalingen zijn vervaardigd, is vooralsnog niet duidelijk. In geen der uitgaven wordt hiervan melding gemaakt. De initiatiefnemers moeten vermoedelijk gezocht worden in kringen van de reeds eerder genoemde *Nederlandsche Roomsche Katholieke Volksbond*. Tijdens een buitengewone vergadering van alle afdelingen van deze Bond, die op 15 juli 1891 te Amsterdam plaatsvond om hulde en dank aan de paus te brengen voor zijn steun aan de arbeiders, werden exemplaren van de eerstgenoemde vertaling aan alle aanwezige leden gratis ter beschikking gesteld. Ook bij andere gelegenheden lieten afdelingsbesturen van volksbonden en werkliedenverenigingen niet na, de encycliek onder de aandacht van hun leden te brengen. Dit beleid is tot ver in de jaren dertig van deze eeuw voortgezet. Minstens even belangrijk voor de bekendmaking - grondslag voor de doorwerking - van de encycliek in Nederland was een tweetal verklarende commentaren ten dienste van de katholieke werklieden, die kort na de uitgave van de zo juist genoemde vertalingen begonnen te verschijnen. Het eerste commentaar was van de hand van de redemptorist Chr. Boomaars. Het verscheen vanaf juli 1891 onder de titel 'Encycliek van Z.H. Leo XIII over het Arbeiders-vraagstuk (In Vragen en Antwoorden)' in een achttal afleveringen in het godsdienstig maandblad *De Volks-Missionaris*.³² Een nadien apart gebundelde uitgave van deze vragen en antwoorden moet - getuige de diverse herdrukken - in brede kring zijn aangeslagen. Datzelfde was het geval met de uitvoerigere bijdragen die de Amsterdamse kapelaan Gerardus van Noort tussen 23 oktober 1891 en 11 november 1892 over *Rerum Novarum* publiceerde in *De Volksbanier*, het weekblad van de zojuist genoemde *Roomsche Katholieke Volksbond*. De gebundelde uitgave van de in totaal 29 bijdragen verscheen in het voorjaar van 1893.³³ Van Noort was toen al enkele maanden professor in de dogmatiek op het Haarlemse groot-seminarie Warmond. Zijn commentaar is met name interessant, omdat - zoals hij zelf al opmerkt - voor een juister en vollediger begrip van het behandelde onderwerp zaken moesten worden toegevoegd en gevolgtrekkingen en toepassingen gemaakt, waartoe het pauselijk woord zijns inziens aanleiding gaf. Deze toepassingen, toegesneden op de Nederlandse situatie - die bij Boomaars geheel ontbreken - hebben onder meer betrekking op de eventuele invoering van een 'maximalen-arbeidsdag';

31. En wel in *De Volksbanier*, orgaan voor de leden van den Nederlandschen R.K. Volksbond, 1 (1891) nr. 1.

32. *De Volks-Missionaris*. Godsdienstig Maandschrift onder redactie van eenige paters redemptoristen, 12 (1891) en 13 (1892).

33. De gebundelde uitgave is getiteld *Het Arbeiders-vraagstuk. De encycliek van Z.H. Paus Leo XIII, populair besproken en toegelicht*, Amsterdam 1893.